

მემკვიდრეობა

ოთარ გოგოლიშვილი

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოლოგიის დეპარტამენტის პროფესორი

ბათუმის გმირები (1921 წლის 18-20 მარტის მოვლენები ბათუმში)

98 წელი გავიდა ქალაქის გათავისუფლებისათვის გამართული ბრძოლებიდან. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის მეთაურს ნოე ჟორდანიას და რევკომის თავმჯდომარეს სერგო ქავთარაძეს შორის მიღწეული შეთანხმების თანახმად, 1921 წლის 17 მარტიდან გენერალმა გიორგი მაზნიაშვილმა (1873-1937 წწ.) საქართველოს არმიის გაფანტულ ჯარისკაცებს და ოფიცრებს კვლავ მოუყარა თავი და მათგან, ადგილობრივ მოხალისეებთან ერთად, შექმნა სამხედრო ქვედანაყოფი, რომელმაც ბათუმი გაათავისუფლა უცხოელი დამპყრობლებისგან.

საერთაშორისო იზოლაციაში მოქცეულმა საქართველოს მთავრობამ უნიათობა გამოიჩინა, უბრძოლველად დატოვა თბილისი, უკან დაიხია ბათუმისაკენ და ბოლო თავდაცვითი ხაზი მდ. რიონზე მოაწყო.

უმწეო მდგომარეობაში მყოფმა საქართველოს მთავრობამ დაუშვა სხვა საბედისწერო შეცდომაც, როდესაც ენდო ანგორის (თურქეთი) მთავრობის წინადადებას ბოლშევიკების შემოსევისაგან თურქეთის ჯარების დახმარებით ბათუმის ერთობლივად

დაცვის თაობაზე. მალე ბათუმის მიდამოებში თავი მოიყარა 3500-ზე მეტმა ასკერმა პოლკოვნიკ ქიაზიმ ბეის მეთაურობით¹.

ამ დროს ბათუმში 3 ათასამდე ქართველი ჯარისკაცი იყო, თუმცა საერთო დაბნეულობა მათაც გადაედო. ასეთ ვითარებაში გააქტიურდნენ თურქები. 16 მარტს ბათუმის ქუჩებში გამოჩნდა მათი პატრული. მათ თანდათან დაიკავეს ქალაქის ფოსტა-ტელეგრაფი, მილიციის შენობა, ყაზარმები, რადიოსადგური. დაიწყეს აგრეთვე, ბათუმის სიმაგრეების (ფორტების) დაკავება. იმავე საღამოს ქიაზიმ ბეიმ თავი გამოაცხადა ბათუმის ოლქის გენერალ-გუბერნატორად და გამოაქვეყნა ბრძანება №1, რომლითაც ეს მხარე თურქეთს უნდა მიერთებოდა.

საქართველოს მთავრობისათვის აშკარა გახდა, რომ ქვეყნის ტერიტორიულ მთლიანობას საფრთხე შეექმნა. ამიტომ ნოე ჟორდანიამ არჩია ბოლშევიკებთან შეთანხმება მათი ჯარების ბათუმში გადმოყვანის დასაჩქარებლად, რათა არ დაეშვა აჭარის დაკარგვა. ამ მიზნით მან ბათუმიდან თავისი მოადგილე გრიგოლ ლორთქიფანიძე მიავლინა ქუთაისში საქართველოს ბოლშევიკურ რევკომთან მოსალაპარაკებლად, ხოლო საჯავახოში ცარიელი ეშელონები გაგზავნა. ბათუმის საპყრობილედან ბოლშევიკებიც გაათავისუფლა სერგო ქავთარაძის ხელმძღვანელობით, რათა მათ გამოეცხადებიათ საბჭოთა ხელისუფლება და აღეკვეთათ ქიაზიმ ბეის ავანტიურა.

საბჭოთა რუსეთსა და თურქეთს შორის მოსკოვში მიმდინარე მოლაპარაკების გამო (ის დასრულდა 16 მარტს „მშობის და მეგობრობის“ ხელშეკრულებით), ბოლშევიკების სარდლობა აჭიანურებდა აჭარაში ჯარების შეყვანას. მდგომარეობა უკიდურესობამდე დაიძაბა. ბათუმ-აჭარის მომავალი სასწორზე იდო. ამ დროს შესაშური პატრიოტიზმი და თავდადება გამოიჩინეს

---

¹ ლ. თოიძე, ბრძოლა ბათუმისათვის: 1921 წლის მარტი, თბ., 2009, გვ. 39

საქართველოს უკვე დამარცხებული და დაშლილი არმიის ჯარსკაცებმა და ოფიცრებმა, ბათუმელმა მოქალაქეებმა. მათ გენერალ გიორგი მაზნიაშვილის მეთაურობით, სახელდახელოდ შეადგინეს სამხედრო შტაბი და რაზმები. ბათუმის გამაგრებული რაიონი გაიყო ორ მებრძოლ უბნად: კახაბრისა და ბარცხანის ფორტები დაექვემდებარა გენერალ ვარდენ წულუკიძეს, ხოლო ქალაქის მეორე ნაწილი „სტეფანოვკისა“ და ანარიის ფორტებით – გენერალ დათა ართმელაძეს.

18 მარტს, დილით, გენერალმა მაზნიაშვილმა ქიაზიმ ბეის გაუგზავნა ულტიმატუმი, რომ ერთი საათის განმავლობაში დაცალა დაკავებული სიმაგრეები, დაწესებულებები და დაეწყო თავისი ჯარის გაყვანა. ულტიმატუმის დრო უპასუხოდ ამოიწურა. ქართული ჯარი შეტევაზე გადავიდა. იმავე დღეს გაათავისუფლეს ბათუმის შემოგარენის სიმაგრეები. მძიმე ბრძოლები იყო ბარცხანისა და კახაბრის ფორტებისთვის. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა ბარცხანის სიმაგრეს, რომელიც აკონტროლებდა ბათუმში შემომავალ რკინიგზას. ამიტომ თურქები მას გააფთრებით იცავდნენ. ქართველებმა იერიშით აიღეს ეს სიმაგრე. გაანადგურეს მოწინააღმდეგის მთელი გარნიზონი, დაატყვევეს 200-ზე მეტი ასკერი.

19 მარტს, თურქებმა დილიდანვე მიიტანეს იერიში კახაბრის ფორტზე. მისი დაკავების შემთხვევაში, მათ შეეძლოთ დაუბრკოლებლად მიეღოთ დამხმარე ძალები თურქეთიდან და განემტკიცებინათ ქალაქ ბათუმში მყოფი მათი ნაწილების მდგომარეობა. მოწინააღმდეგის კონტრშეტევა უშედეგოდ დამთავრდა და მან დიდი ზარალით დაიხია უკან. ამ ბრძოლაში განსაკუთრებით ისახელეს თავი არტილერიისტებმა მაიორ პ. ქარუმიდის მეთაურობით. საგრძნობი იყო ქართველთა დანაკარგიც. ამიტომ გენერალ მაზნიაშვილის მითითებით ბათუმის მცხოვრებთა შორის მოაგროვეს ადრე არტილერიაში ნამსახურევი ოცი მოხალისე და მაიორ ქარუმიდის რაზმში ჩარიცხეს.

ქართველთა წარმატება იმდენად შთამბეჭდავი იყო, რომ დამარცხებით თავზარდაცემულ ასკერებს თურმე არც კი სჯეროდათ, რომ ასეთი მძიმე დარტყმა მათ მიაყენა ბოლშევიკებთან ომწაგებულმა საქართველოს ჯარმა. საბჭოთა ჯარის მეთაურის დ. ჟლობას ცნობით: „აჭარისწყლიდან დაწყებული ბათუმამდე მთელ გზაზე ერთმანეთს მისდევდნენ დაჭრილი ასკერები, რომლებიც ყველას ეუბნებოდნენ, რომ ქართველებს მოუვიდათ ფრანგების და ინგლისელების მამველი ძალები. რომ უცხოელების კრეისერები ყუმბარებს უშენდნენ ფორტებს და ამიტომ ოსმალები ძალიან დაზარალდნენ.“

ამრიგად, 18-19 მარტის ბრძოლებით ბათუმის შემოგარენი მთლიანად გაიწმინდა მოწინააღმდეგის ჯარისაგან. მხოლოდ ქალაქის მილიციის და ფოსტის შენობაში იყო გამაგრებული მათი ნარჩენები. მათზე იერიში გ. მაზნიაშვილს 20 მარტს დილით ჰქონდა გადაწყვეტილი. შექმნილ ვითარებაში ქიაზიმ-ბეიც იძულებული გახდა, ეღიარებინა მის მიერ ორგანიზებული ავანტიურის ჩაშლა და თავისი ჯარის ნარჩენებით აჭარა დატოვა.²

გენერალი მაზნიაშვილი იგონებდა, რომ „დაღუპული გმირების რიცხვი 84 კაცამდე აღიოდა“. სამხედრო კომისარმა ბრძანა დაემარხათ ისინი აზიზიეს მოედანზე დიდი ზეიმით, რაც მეორე დღეს სისრულეში იქნა მოყვანილი... დავმარხეთ მხოლოდ 44 მოკლული, რადგან დანაჩრენები მათმა მშობლებმა გადაასვენეს თავიანთ სოფლებში³.

ამ მოედანზე ბოლშევიკურმა ხელისუფლებამ აღმართა მონუმენტი, რომელსაც ამშვენებდა ხუთქიმიანი ვარსკვლავი და წარწერა, რომ აქ განისვენებენ საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებისათვის დაღუპული მებრძოლები. მალე აქ ლენინის ძეგ-

---

² კრებული „ბრძოლა ბათუმისათვის“, 1921 წლის 18-20 მარტი, თბ., 2011, გვ., 172-175

³ გ. მაზნიაშვილი, მოგონებები, ბათ., 1990, გვ.209

ლიც აღმართეს და ეს ადგილი კომუნისტური დღესასწაულების არენად გადააქციეს.

რამდენიმე ხნის შემდეგ, ვითომდა ერთ მოედანზე ორი მონუმენტი მიუღებლად მიიჩნიეს და ობელისკი ამჟამინდელი ილიას მეგლის ადგილას გადაიტანეს, სამმო საფლავზე ასფალტი დააგეს და იქ ავტომანქანები დაჯირითობდნენ. სურდათ, საქართველოს დამოუკიდებლობასთან დაკავშირებული სინამდვილე დავიწყებას მისცემოდა, მაგრამ მოსახლეობის ხსოვნიდან იგი ვერ ამოშალეს.

ამ წმინდა ადგილის შესახებ ჭეშმარიტების ცოდნას ძველი ბათუმელები მომდევნო თაობებს გადასცემდნენ და შედეგმაც არ დააყოვნა: 1990 წლის 8 მაისს საქართველოს სახალხო ფრონტის ბათუმის ორგანიზაციამ ქალაქის საბჭოს აღმასკომს, სამმო საფლავზე გათხრების ჩატარების თხოვნით მიმართა. ამ თხოვნას ქალაქის და ოლქის ზოგიერთი მესვეურის უარყოფითი რეაქცია მოჰყვა, მაგრამ 9 აპრილის შემდეგ აზვირთებულმა ტაღლებმა თავისი გაიტანა. ხელისუფლება იძულებული გახდა დათანხმებოდა თხოვნას. უფრო მეტიც, შეიქმნა სპეციალური კომისია, რომლის შემადგენლობაში მეცნიერებთან, მწერლებთან და საზოგადოების სხვადასხვა ჯგუფის წარმომადგენლებთან ერთად, შევიდნენ სახელმწიფო მოხელეებიც. კომისია 23 კაცით განისაზღვრა. მკითხველს ვთავაზობ ამ სიას ალფაბეტის დაცვით: ბერიძე ნუგზარი, გაბაშვილი გიორგი, გოგიტიძე რევაზი, დიასამიძე ავთანდილი, დიასამიძე თამაზი, დუმბაძე გურამი, ერქომაიშვილი გიორგი, თანდილავა ზურაბი, კვაჭაძე სოსო, მამულაძე შოთა, მამუჭაძე მუზაფერი (კომისიის თავმჯდომარე), ოქროპირიძე უჩა, რამიშვილი გიორგი, სიორიძე მალხაზ (კომისიის მდივანი), სურგულაძე აბელი, სურმანიძე რამაზი, ქათამაძე ჯემალი, ჩავლიეშვილი ირაკლი, ჩიგოგიძე გიზო, ხახუტაიშვილი დავითი, ჯაველიძე ანზორი, ჯალალანია თამაზი, ჯაფარიძე ნუგზარი.

იმავე წლის 19 მაისს არქეოლოგების აკადემიკოს დავით ხახუტაიშვილისა და ირაკლი ჩავლეიშვილის ხელმძღვანელობით დაიწყო გათხრები და საკვლევ-საძიებო სამუშაოები. მესამე დღეს აღმოჩნდა ოთხი დაღუპულის ნეშტი, რაც სამუშაოს გაგრძელების და მოსახლეობის დაინტერესების ერთგვარი სტიმული აღმოჩნდა. მოედანზე მოდიოდნენ ბრძოლების მომსწრე და თვითმხილველი ადამიანები, რომლებიც იძლეოდნენ ძვირფას ინფორმაციებს. გათხრები 28 მაისამდე გაგრძელდა.

ენთუზიასტებმა აქ მწყობრად დამარხული 50 ნეშტი აღმოაჩინეს. როგორც ზემოთ ვთქვით, გენერალი მაზნიაშვილი 44-ს მიუთითებს. თუმცა დამარხვის წესის, ჩონჩხზე შემორჩენილი ცეცხლსასროლი იარაღით მიყენებული ტრავმების, თან ჩაყოლილი იარაღის, ქაძრის ბალთების და სხვა ნივთების გულდასმით შესწავლით დადგინდა, რომ დაღუპულ მეზრძოლთა რიცხვი 6-ით მეტი იყო.

საგანგებოდ გამზადებული 50 კუბო, რომლებშიც ჩაასვენეს დაღუპული გმირები, სახელმწიფო თეატრის ვესტიბულში გადაიტანეს. 2 ივნისს ბათუმის ღვთისმშობლის ტაძრის დეკანოზმა მამა დავითმა (შიოლაშვილი, ბათუმისა და ლაზეთის ამაჟამინდელი მიტროპოლიტი დიმიტრი) და მამა გიორგიმ (ძნელაძე) გადაიხადეს პანაშვიდი. გმირთა ხსოვნის დღედ გამოცხადდა 23 მარტი.

3 ივნისს სამშობლოს ერთიანობისთვის დაღუპული გმირები კვლავ ძველ განსასვენებელს მიაბარეს. დაკრძალვას ათიათასობით ბათუმელი და ქალაქის მრავალი სტუმარი დაესწრო.

დაღუპულთა ვინაობის დადგენა დაევალა კომისიის მდივანს, აწ განსვენებულ პროფესორ მალხაზ სიორიძეს, რომელმაც ამ საქმეს დიდი ძალა და ენერჯია მოახმარა. დასაწყისში ცნობილი იყო მხოლოდ 14 დაღუპულის გვარი. რამდენიმე წლის გულმოდგინე კვლევა-ძიების შემდეგ, მეცნიერმა საზოგადოებას მიაწოდა 27 ბათუმში დაკრძალულის და 17 თავიანთ მშობლი-

ურ ადგილებში გადასვენებულის ვინაობა. მკითხველს ვთავაზობთ ამ სიას. ჩვენი აზრით, ეს აუცილებელიცაა, რადგანაც ზოგიერთების სადაურობა უცნობია. ზოგის კი მხოლოდ გვარებიცაა ცნობილი.

ბათუმში დაკრძალულები:

1. აკობია პეტრე
2. ანჩაბაძე გრიგოლი
3. ბალიშვილი ილარიონი
4. ბიჭიკაშვილი ივანე (ვანო) შოთას ძე, კასპიდან
5. გვარამია აკაკი, სტუდენტი
6. ემხვარი ტატაში
7. ვადაჭკორია შოთა, პრივატ-დოცენტი
8. ზარანდია კუკური, სტუდენტი
9. ზუხბაია პეტრე
10. კვიცირიძე თომა ონისიმეს ძე, დაბ. 1902 წ. წყალტუბოს რ-ნი, სოფ. ოფუჩხეთში
11. კოროშინაძე დიომიდე არსენის ძე, დაბ. 1896 წ. ჩოხატაურის რ-ნი, სოფ. ნაბეღლავში, მოხალისე
12. კუკულაძე სოკრატე ივანეს ძე, დაბ. 1896 წ. ლანჩხუთის რ-ნი, სოფ. ჩიბათი
13. მაჩხელიანი ამბარცუმ, შავშეთიდან ლტოლვილი, მანთაშვიის ქარხნის მუშა
14. მეტრეველი ვლადიმერი (ლადო), სტუდენტი
15. მინჯია სანდრო
16. მიქელაძე (თვლიდნენ, რომ ეს იყო ცნობილი საზოგადო მოღვაწე და გიორგი მაზნიაშვილის თანამებრძოლი ოსმან მიქელაძე, მაგრამ იგი მაშინ დაღუპვას გადაურჩა, თუმცა 1937 წელს, თავისი მეთაურის მსგავსად, ბათუმში დახვრიტეს). ეს მიქელაძე კი სხვა პიროვნება უნდა იყოს.
17. მუსხელიშვილი

18. ჟორჯოლიანი სერგო ივანე ძე, დაბ. 1901 წ. წყალტუბოს რ-ნ, სოფ. მაღლაკში
19. სეფისკვერაძე, არტილერისტი
20. ურუშაძე იაკინთე, სილიბისტროს ძე, დაბ. 1899 წ. ოზურგეთის რ-ნ, სოფ. თხინვალში
21. ქირია ერასტო
22. ყანჩაველი მაყვალა, მოწყალეების და
23. ჩიკვაძე დიმიტრი (მიტო), სტუდენტი
24. ჩაჩიბაია გიორგი დავითის ძე, მარტვილის რ-ნ, სოფ. კიწია
25. ცომაია გიორგი (სამეგრელო)
24. წურჭუმია სიმონ
25. ჯინჭარაძე სიმონ ეგნატეს ძე, დაბ. 1896 წ. ჩოხატაურის რ-ნ, სოფ. ნაბელლაკში, მოხალისე.

სამშობლოში გადასვენებულები:

1. ასათიანი ალი ხასანის ძე, დაბ. 1889 წ. ბათუმის მაზრის სოფ. ორთაბათუმში, გადასვენა და იქვე დაკრძალა ნათლიამ, ხაფიზ სურმანიძემ
2. ბოლქვაძე, დაკრძალეს გურიაში
3. ბოცვაძე, დაკრძალეს გურიაში
4. გეგუჩაძე, დაკრძალეს გურიაში
5. დოლიძე მანასე ლადიკოს ძე, დაკრძალეს ოზურგეთის რაიონის სოფ. ასკანაში
6. ესაძე კონსტანტინე
7. იამანიძე
8. იობიძე
9. კვაჭაძე გერმანე, დაკრძალეს ლანჩხუთის რ-ნ, სოფ. ჭინათში
10. ლორია ანთიმოზი ირაკლის ძე, დაკრძალეს სამტრედიის რაიონის სოფ. ტოლებში

11. ლორია, დაკრძალეს გურიაში
12. სულავა, ოფიცერი
13. ტურაბელიძე შალვა, დაკრძალეს ქუთაისში (დიდი ქართველი მსახიობის აკაკი ვასაძის ცნობა)
14. ქარქაშიძე, ზეომ იმერელი, დაკრძალეს იმერეთში (აკაკი ვასაძის ცნობა)
15. შანიძე, დაკრძალეს გურიაში
16. ძნელაძე, დაკრძალეს გურიაში
17. წულაძე ნიკოლოზი ვინიალეს ძე, დაკრძალეს ლანჩხუთის რ-ნ, სოფ. ქვიანში.

ბათუმში დაკრძალულთა ვინაობის დასაზუსტებლად საკმარისად დიდი მუშაობა ჩაატარა პროფესორმა მალხაზ სიორიძემ, ხოლო მისი მოულოდნელი გარდაცვალების (2011 წლის 4 ივნისი) შემდეგ, სხვა მეცნიერებმა განაგრძეს კვლევა-ძიება. იმის გამო, რომ 1921 წლის მარტის მოვლენების მონაწილეთა შესახებ ცნობები არქივებში თითქმის აღარ აღმოჩნდა, ძირითადი ინფორმაცია თვითმხილველთა და ხანდაზმულთა ზეპირი ინფორმაციებიდან უნდა ყოფილიყო მიღებული, რამაც შედეგი ნაწილობრივ გამოიღო.

პოეტმა მამია ვარშანიძემ ისაუბრა თავის ნაცნობზე, 1909 წელს დაბადებულ ფარმაცევტ კლარა ქორიძეზე, რომელიც ლანჩხუთის რაიონის სოფლებში ნიგოთისა და ქვიანში თავად ესწრებოდა ბათუმში დაღუპული მეზრძოლების ნეშტის გადასვენებას.⁴

რაც შეეხება ხულოს რაიონის სოფელ ღურტის მცხოვრებს, 1895 წელს დაბადებულ ალი გელაძეს, რომელიც იმ დროს 26 წლისა იყო და თავადაც მონაწილეობდა ამ მოვლენებში, მისი თქმით, ოსმალეთის ხელისუფლებას აჭარაში მობილიზაცია გა-

---

⁴ გაზეთი „აჭარა“, №32, 22-23 მარტი, 2016 წ.

მოუცხადებია. მოსახლეობამ ამაზე უარი თქვა, რასაც რეპრესიები მოჰყვა. მცხოვრებთა დევნა-შევიწროება იმდენად აუტანელი გამხდარა, რომ ხალხი ტყეებში გახიზნულა და ახალგაზრდობისგან შეუქმნია პარტიზანული რაზმი, რომელსაც იმხანად დაუსახავს სოფლებში არ შემოეშვა არც ოსმალეთისა და არც რუსეთის ჯარები. ამას ნაწილობრივ მიაღწიეს კიდევ. მიუხედავად იმისა, რომ მე-11 არმიის გაძლიერებულ მოწოლას ვერ გაუძლეს და მომხდურებმა, საქართველოსთან ერთად, მისი ბოლო ფორპოსტის მთლიანი აჭარის ანექსიაც შეძლეს. ამის შემდეგ პარტიზანული რაზმი დაიშალა, ზოგი მონაწილე საზღვარგარეთ გაიქცა, ზოგიც ბედს შეურიგდა და მოძალადეს მორჩილება გამოუცხადა⁵.

ჯერჯერობით დადგინდა 8 პიროვნების ვინაობა. ესენია არიან:

ბერიძე შერიფი ოსმანის ძე, დაბ. 1887 წ. ზემო აჭარის სოფ. მოფრინეთში, 1921 წლის მარტში იბრძოდა ბათუმში, დიდხანს მასაც დაღუპულად თვლიდნენ, მაგრამ გაირკვა, რომ გადარჩა, 1924 წლის აჯანყების მონაწილეებს მიემხრო, შემდეგ ბათუმს განერიდა, სტამბოლში ჩავიდა და იქ შეუერთდა ჟორდანას მომხრეებს. სიცოცხლის ბოლომდე (გარდ. 1971 წ.) ცხოვრობდა პარიზში. დაკრძალულია ლევილში.

თხილაიშვილი აბდული, დაბ. ქობულეთში, დაიღუპა ბათუმში, სავარუდოდ, გადაასვენეს ქობულეთში (საბუთს მიაკვლია პროფ. ოთარ გოგოლიშვილმა)

ირემაძე, დაბ. სოფ. ღორჯომში (ცნობა მოგვაწოდა ალი გელაძემ). დაკრძალულია ბათუმში, აქვე უნდა იყოს დაკრძალული ლეო კერესელიძის ლეგიონის ოფიცერი სულეიმან ირემაძე, რომელიც ბათუმში დაიღუპა. იგი ქობულეთელია. ამგვარად, ბათუმში დაკრძალული უნდა იყოს ორი ირემაძე.

---

⁵ კრებული „ბრძოლა ბათუმისათვის“, თბ., 2011, გვ. 178

ნარსია აკაკი სტეფანეს ძე ბათუმიდან გადასვენეს და დაკრძალეს ლანჩხუთის რ-ნ, სოფ. ნიგოთში (ცნობა მოგვაწოდა კლარა ქორიძემ).

ფირცხალაიშვილი სარდიონი ნესტორის ძე, ბათუმიდან გადასვენეს და დაკრძალეს ლანჩხუთის რაიონის სოფ. ნიგოთში (ცნობა მოგვაწოდა კლარა ქორიძემ).

ქიქავა ახმედი, დაიღუპა ბათუმში, აქედან გადასვენეს და დაკრძალეს (ვარაუდით) სოფ. ორთაბათუმში (პროფ. ოთარ გოგოლიშვილის ცნობა).

შაინიძე, ხულოს რაიონის სოფ. კორტოხიდან. დაკრძალულია ბათუმში (ალი გელაძის ცნობა).

კვლევა-ძიება გრძელდება, ველოდებით გამოხმაურებებს.

ამგვარად, ბათუმში დაკრძალულთა და ვინაობის გარკვეულ პირთა რიცხვი 30-მდე გაიზარდა, ხოლო აქედან გადასვენებულთა რაოდენობა 21-ს უდრის.

როგორც დავინახეთ, ბათუმის ცენტრალურ მოედანზე დაკრძალული არიან სხვადასხვა ეროვნებისა (ქართველი, სომეხი, აფხაზი) და აღმსარებლობის ადამიანები. ეს ადგილი ჭეშმარიტი ძმათა ნეკროპოლია. ბათუმის და ლაზეთის მიტროპოლიტის, მეუფე დიმიტრის უნდა ვუმადლოდეთ, რომ მან შეძლო მისი გადარჩენა ხელისუფლების ძალადობის და კერძო პიროვნებების მიტაცებისგან და იგი წმინდა ადგილად და სალოცავ სავანედ იქცა.

ბათუმის 1921 წლის მარტის ბატალიები ისტორიაში უნდა შევიდეს, როგორც სამშობლოს ერთიანობის და განსაცდელში მყოფი ქალაქის დაცვისთვის სხვადასხვა ეთნიკური წარმომავლობის და რწმენის მქონე გმირთა თავგანწირული ბრძოლის მაგალითი.

გამოყენებული ლიტერატურა

- გ. მაზნიაშვილი, მოგონებები, ბათუმი, 1990
ლ. თოიძე, ბრძოლა ბათუმისათვის, 1921 წლის მარტი, თბილისი, 2009
კრებული „ბრძოლა ბათუმისათვის“, თბილისი, 2011
გაზეთი „აჭარა“, №32, 22-23 მარტი, 2016 წ.

Otar Gogolishvili

Heroes of Batumi (Events of March 18-20, in 1921)

summary

98 years from the battle for liberation of city. According to the agreement achieved between the head of government of the democratic republic of Georgia Noe Zhordania and chairmen of revolution committee Sergo Kavtaradze, on March 17, 1921, general Giorgi Mazniashvili (1873-1937) gathered soldiers and officers of the Georgian army again and, together with local volunteers, created military subdivision, which liberated Batumi from the foreigner conquerors.

Military divisions were created hurriedly and specially. Names and surnames of warriors are not recorded, so the identity of participants and victims of this heroic epos are still unknown. General Mazniashvili recollects that the number of died heroes was about 84. The military commissar ordered to bury them on the azizya square with a big ceremony, which was implemented on the second day... we buried only 44 killed person, because others were taken in their villages by their parents .